

Πέλλα

60 χρόνια ανασκαφικών ερευνών

Ελισάβετ Μπεττίνα Τσιγαρίδα

Δρ Αρχαιολογίας
Διευθύντρια Εφορείας
Αρχαιοτήτων Πέλλας

Το 2017 συμπληρώθηκαν 60 χρόνια ερευνών στην αρχαία Πέλλα, έναν από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας. Για τον εορτασμό αυτής της επετείου οργανώθηκε στις 9 Ιουνίου 2017 στον Αρχαιολογικό Χώρο της Πέλλας εκδήλωση επετειακή που ήταν συγχρόνως και πανηγυρική, η πρώτη που συνδιοργανώθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας και τον νεοσύστατο Σύνδεσμο των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Πέλλας. Στην εκδήλωση προσκλήθηκαν τέσσερις ομιλητές οι οποίοι, σε κάποια στιγμή της ζωής τους, συμμετείχαν στις ανασκαφές της Πέλλας. Πρόκειται για τους αρχαιολόγους, Κατερίνα Ρωμιοπούλου, Πέτρο Θέμελη, Χάιδω Κουκούλη και Μαρία Ακαμάτη, οι οποίοι εξιστόρησαν τις εμπειρίες και τα βιώματά τους, θυμήθηκαν προσωπικές στιγμές τους με αποτέλεσμα να αναβιώσει η ζεστή και ανθρώπινη ιστορία του ανασκαφικού παρελθόντος. Έτσι, εκτός από την επίσημη ιστορία των ανασκαφών και της επιστημονικής έρευνας του χώρου ξετυλίχθηκαν οι ιστορίες των τότε φοιτητών και αρχαιολόγων που πρωτοστάτησαν και έθεσαν τη βάση της έρευνας του χώρου. Η νοσταλγική αναδρομή που χαρακτήρισε τις αφηγήσεις των ομιλητών αποτύπωσε επίσης τη μετεξέλιξη του ελλαδικού χώρου από τα μεταπολεμικά χρόνια έως σήμερα και συμπληρώθηκε από τη φωτογραφική έκθεση που διοργάνωσε η Εφορεία.¹

Λέξεις ευρετηρίου

Πέλλα
ανάκτορο
ελληνιστική εποχή
πρωτεύουσα
ανασκαφική έρευνα

(Εικόνα προηγούμενης σελίδας)

1. Ήπια επέμβαση στο αίθριο της «Οικίας της Ελένης»
(© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

Η Πέλλα, αρχικά παραθαλάσσια πόλη που ιδρύθηκε στη βορειοδυτική ακτή του Θερμαϊκού κόλπου στα τέλη του 6ου ή αρχές του 5ου αι. π.Χ., έγινε πρωτεύουσα του Μακεδονικού κράτους στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. και μετεξελίχθηκε στη «μεγάλη πρωτεύουσα», το σημαντικότερο πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της ελληνιστικής εποχής.

Οι ανασκαφές ξεκίνησαν το 1914-5 από τον Γεώργιο Οικονομίδη, στο χωριό Άγ. Απόστολοι, όπως λεγόταν τότε ο οικισμός, δεδομένου ότι η θέση δεν είχε ακόμη ταυτιστεί με σιγουριά με τη μεγάλη πρωτεύουσα του μακεδονικού βασιλείου. Ακολούθησαν οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι και ο εμφύλιος πόλεμος κατά τη διάρκεια των οποίων διακόπηκε η έρευνα.

Η έρευνα ξεκινά πάλι το 1957. Ήλθε στο φως το περιστύλιο της «Οικίας του Διονύσου», το σήμα κατατεθέν της Πέλλας, και οι χώροι της κατοικίας

με τα εξαιρετικά ψηφιδωτά. Η εξεύρεση θραύσματος λακωνικού στρωτήρα με το σφράγισμα «ΠΕΛΛΗΣ» στην ανασκαφή οδήγησε στην ταύτιση της πόλης. Η ανακάλυψη ήταν σημαντικότερη, απασχόλησε ελληνικό και ξένο τύπο. Η μεγάλη πρωτεύουσα του μακεδονικού βασιλείου είχε εντοπιστεί. Έμενε να έλθει στο φως.

Στο διάστημα των 60 χρόνων 1957-2017 και χάρη στις συνεχείς προσπάθειες γενεών αρχαιολόγων που εργάστηκαν στην Πέλλα, έχει έλθει στο φως μεγάλο μέρος της πόλης, ιδιωτικές κατοικίες, Αγορά, δρόμοι, ιερά, λουτρό, εργαστήρια, τμήμα του νεκροταφείου της και το «βασίλειον» (ανάκτορο) της Πέλλας.

Η ανασκαφική έρευνα διεξήχθη συστηματικά 1957-1963 και σποραδικά από το 1964-1970 από τον Χαράλαμπο Μακαρόνα και τον Φώτιο Πέτσα και επικεντρώθηκε στην αποκάλυψη των ιδιωτικών κατοικιών και του ανακτόρου. Το 1973 ιδρύθηκε η

2. Θραύσμα κεραμίδας με επιγραφή ΠΕΛΛΗΣ (© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

ΙΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, με Έφορο τη Μαρία Σιγανίδου, και ξεκίνησε εκ νέου η συστηματική έρευνα στην πόλη, το νεκροταφείο και το ανάκτορο. Μετά από τη συνταξιοδότησή της, τη Μαρία Σιγανίδου διαδέχθηκε η αρχαιολόγος, Μαρία Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, ακούραστη ερευνήτρια και ανασκαφέας της Πέλλας. Συγχρόνως, εκτός από την ΙΖ' Εφορεία, στην έρευνα της πόλης και ιδιαίτερα της Αγοράς της, συμμετείχε και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης με Διευθνή της πανεπιστημιακής ανασκαφής τον Καθηγητή Κλασικής Αρχαιολογίας, Γιάννη Ακαμάτη.

Από το 2002 το ανασκαφικό έργο εμπλουτίστηκε με το έργο της συντήρησης και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου της Πέλλας με ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά προγράμματα. Την ευθύνη και διεύθυνση των εργασιών είχαν η Μαρία Λιλιμπάκη-

Ακαμάτη και ο Γιάννης Ακαμάτης. Αποτέλεσμα της σκληρής και απαιτητικής εργασίας τους όλα αυτά τα χρόνια, έως το τέλος του 2015, ήταν η ανάδειξη μεγάλου τμήματος του επισκέψιμου χώρου και το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο με τα εξαιρετικά εκθέματα της πολύχρονης ανασκαφικής έρευνας, που απολαμβάνει ο επισκέπτης σήμερα στην Πέλλα.

Το 2014 ιδρύθηκε η Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας με Διευθνή τη γράφουσα. Η έρευνα συνεχίζεται και επικεντρώνεται σε δύο τομείς: 1) την κατανόηση του ανθρωπογενούς και φυσικού τοπίου της Πέλλας και 2) την ολοκλήρωση της έρευνας του ανακτόρου και την ανάδειξη του.

Η μελέτη και κατανόηση του τοπίου της Πέλλας επιτυγχάνεται με διεπιστημονική προσέγγιση και περιλαμβάνει συστηματική επιφανειακή έρευνα, γεωφυσική διασκόπηση και εργαστηριακές

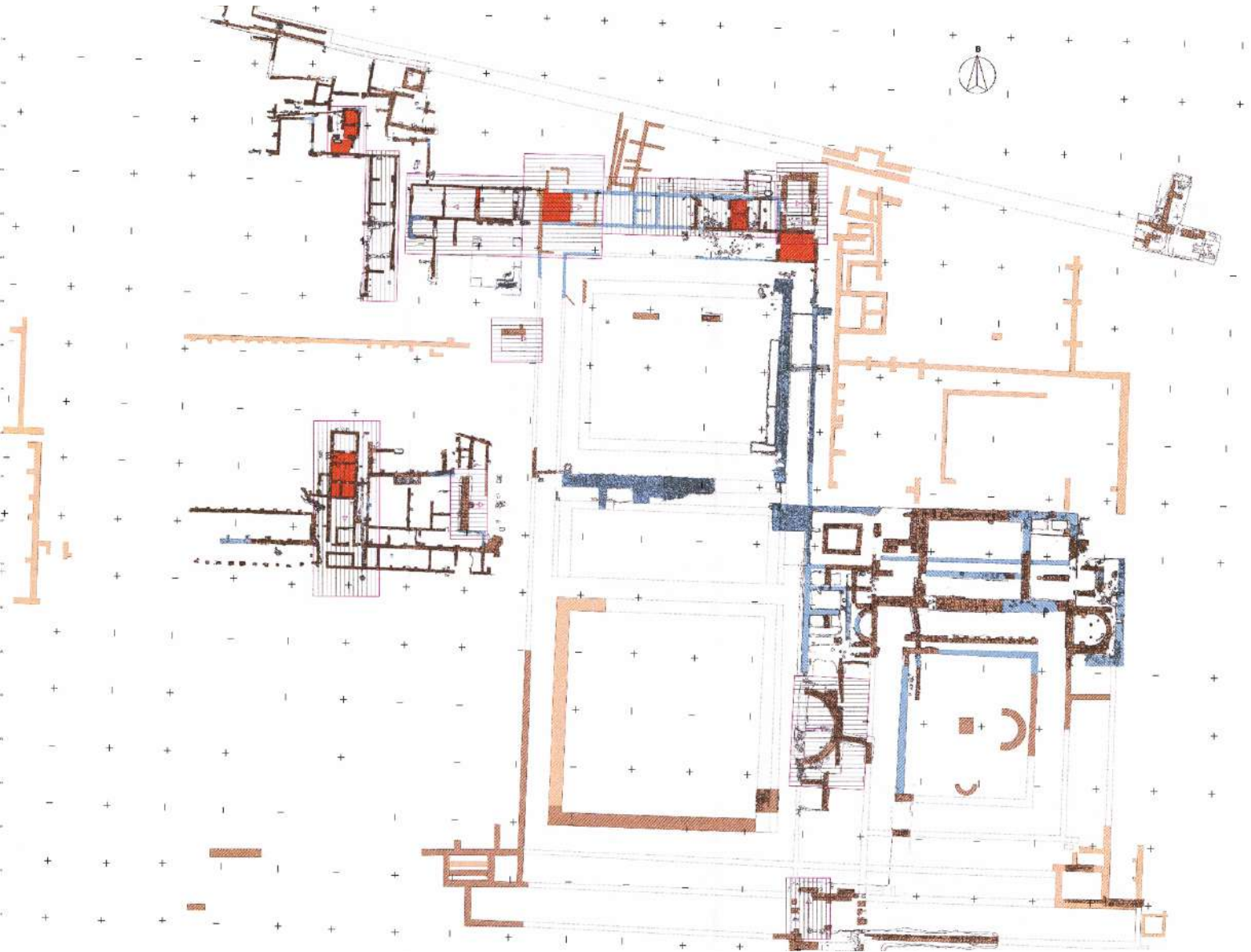
3. Ανασκαφή του ψηφιδωτού της «οικίας του Διονύσου», δεκαετία του '60 (© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

4. Το κλασικό τείχος της αρχαίας Πέλλας, 2009 (© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

5. Επιφανειακή έρευνα, Ιούνιος 2017 (© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

6. Σχεδιαστική κάτοψη του ανακτόρου της Πέλλας (© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

αναλύσεις. Στο πλαίσιο αυτό ξεκίνησε το 2017 η έρευνα της νότιας παρυφής της πόλης, που ήταν δίπλα στη θάλασσα –αργότερα τη Λουδία λίμνη– και η σχέση της με το οχυρωμένο νησάκι Φάκο που βρισκόταν απέναντι, σε μικρή απόσταση από την ακτή. Τα αποτελέσματα αναμένεται να συμβάλουν στην κατανόηση της ιστορίας της Πέλλας και ιδιαίτερα της πρώιμης, για την οποία υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες, καθώς και να διαφωτίσουν τομείς της ζωής της πόλης και ιδιαίτερα τη σχέση της με τη θάλασσα, που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξή της.

Επίσης, συνεχίζεται η έρευνα του ανακτόρου, του οποίου η ανασκαφή ξεκίνησε στη δεκαετία του '60. Οι αρχαιολόγοι, Μαρία Σιγανίδου και κυρίως ο αρχαιολόγος Παύλος Χρυσοστόμου, υπήρξαν οι

κύριοι ανασκαφείς του.² Το ανάκτορο βρίσκεται σε ύψωμα δίπλα στην αρχαία πόλη. Είναι συγκρότημα ξεχωριστών κτηρίων που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με διαδρόμους και κλιμακοστάσια. Ο βασικός πυρήνας του αποτελείται από μνημειακό πρόπυλο και τέσσερα κτήρια με κεντρική αυλή το καθένα και χώρους που αναπτύσσονται γύρω από αυτήν (βλ. κάτοψη του ανακτόρου). Η είσοδος, το μνημειακό πρόπυλο, βρισκόταν στο κέντρο της νότιας πλευράς. Πλαισιωνόταν εκατέρωθεν με δύο άνδρα που έφεραν κιονοστοιχία. Το πρόπυλο επικοινωνούσε με δύο κτήρια, ένα ανατολικό (I) και ένα δυτικό (II) που καταλάμβαναν το νότιο τμήμα του ανακτόρου. Στο ανατολικό (κτήριο I) υπήρχε ο μεγάλος ανδρώνας, όπου υποδέχονταν τις ξένες πρεσβείες, ημικυκλικές εξέδρες και βωμοί, για την

7. Δωρικό κιονόκρανο από τη νότια κιονοστοιχία εκατέρωθεν του προπύλου. Μέσα του 4ου αι. π.Χ. (© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

τέλεση των θρησκευτικών καθηκόντων του βασιλιά. Είχε δηλαδή έντονα πολιτικό και θρησκευτικό χαρακτήρα. Το δυτικό (κτήριο II) με πολύ μεγάλη κεντρική αυλή, ίσως εξυπηρετούσε τις συνελεύσεις των ενεργών πολιτών με πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Βόρεια του προπύλου και ανάμεσα στα δύο κτήρια υπάρχουν κλιμακοστάσια, διάδρομοι, χώροι με θρησκευτικό χαρακτήρα και άλλα δωμάτια. Βόρεια του κτηρίου I υπήρχε το κτήριο με τα βασι-

λικά διαμερίσματα, πάλι με κεντρική αυλή και δυτικά του το κτήριο V, η μεγάλη παλαίστρα του ανακτόρου με το λουτρό. Δυτικά του πυρήνα του ανακτόρου ανασκάφηκαν κτήρια που χρονολογούνται στον 3ο αι. π.Χ. και εξυπηρετούσαν τις ανάγκες του ανακτόρου. Βόρεια του ανακτόρου ήλθε στο φως το βόρειο σκέλος της οχύρωσης της Πέλλας, τμήματα τείχους και ανά διαστήματα τετραγωνικής κάτοψης πύργοι, καθώς και η

8. Ανατολική εξέδρα του κτηρίου I του ανακτόρου της Πέλλας. Ο χαρακτήρας της ήταν θρησκευτικός και χρονολογείται στο πρώτο ήμισυ του 3ου αι. π.Χ. (© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

9. Το βόρειο σκέλος της οχύρωσης της αρχαίας Πέλλας και τετραγωνικός πύργος βόρεια του ανακτόρου της Πέλλας (© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

βασιλική πύλη, η οποία οδηγούσε κατευθείαν στα βασιλικά δώματα.

Σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής ευρήματα (αρχιτεκτονικά στοιχεία, νομίσματα και κεραμική) η κατασκευή τουλάχιστον ενός κτηρίου του ανακτόρου ανάγεται στο πρώτο ήμισυ ή στα μέσα του 4ου αι. π.Χ., ενώ άλλα, μνημειακά και εντυπωσιακά τμήματά του κατασκευάστηκαν τον 3ο αι. π.Χ., στα χρόνια του Δημήτριου Πολιορκητή και του Αντίγονου Γονατά. Σε όλη τη διάρκεια της Ελληνιστικής εποχής το ανάκτορο παρέμεινε η κατοικία των βασιλέων και πολιτικό κέντρο του Μακεδονικού βασιλείου. Μετά από την κατάκτηση της Μακεδονίας από τους Ρωμαίους, το 168 π.Χ., λεηλατήθηκε και αργότερα, στους ρωμαϊκούς και μεσαιωνικούς χρόνους, τμήματά του επαναχρησιμοποιήθηκαν από κατοίκους της περιοχής, ενώ συγχρόνως εκτυλίχθηκε μεγάλη έκτασης λιθαρπαγή, που είχε ως αποτέλεσμα την αποσπασματική του διατήρηση.

Εκτός από τη συνέχιση της ανασκαφικής έρευνας στο ανάκτορο, το 2015 εκπονήθηκε μελέτη ανάδειξης του και το 2017 το έργο της συντήρη-

σης και ανάδειξης του μνημειακού προπύλου και ενός από τα κτήρια του βασικού πυρήνα του (κτήριο Ι) εντάχθηκαν στο ΕΣΠΑ 2014-20 Κεντρικής Μακεδονίας.

Επίσης, αν και έχει σταματήσει η ανασκαφική έρευνα στον επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο, συνεχίζεται η σωστική ανασκαφική έρευνα εντός του σύγχρονου οικισμού της Πέλλας και της γύρω περιοχής. Τα τελευταία τρία χρόνια έχουν έλθει στο φως τμήματα της ελληνιστικής οχύρωσης (τείχος και πύργοι), καθώς και αρκετοί τάφοι του ανατολικού νεκροταφείου. Από αυτούς οι περισσότεροι βρέθηκαν συλημένοι. Ανάμεσά τους, ο τετραθάλαμος Μακεδονικός τάφος, του οποίου η κατασκευή χρονολογείται στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. και η χρήση του σε όλη τη διάρκεια της Ελληνιστικής εποχής. Ο τάφος, του οποίου η ανασκαφική έρευνα συνεχίζεται, είναι μοναδικός ως προς την κάτοψη και τη δομή του, εμπλουτίζοντας τη συλλογή των ελληνιστικών ταφικών μνημείων της Πέλλας.

Τέλος, η ενασχόληση της Εφορείας με τον αρχαιολογικό χώρο, τα διάσπαρτα μνημεία της

10. Ευρήματα από την ανασκαφική έρευνα στη νότια κιονοστοιχία του κτηρίου II κατά το 2016. Μέσα 4ου αι. π.Χ.
(© Εφορεία Αρχαιοτήτων Πέλλας).

περιοχής της Πέλλας και με το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο είναι συνεχής. Στον αρχαιολογικό χώρο διενεργούνται στοχευμένες επεμβάσεις ανάδειξης κτηρίων και υπάρχει συνεχής φροντίδα για τη βελτίωση της επισκεψιμότητας του χώρου (διαδρομές, φυλλάδια, καθιστικά, καθαριότητα κλπ.). Στο Μουσείο διοργανώνονται εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές, περιοδικές εκθέσεις, εκδηλώσεις λόγου και μουσικής, επιστημονικές ημερίδες, διαλέξεις κ.ά. με στόχο να λειτουργήσει ως πόλος έλξης της τοπικής κοινωνίας και πολιτιστικό κέντρο της περιοχής χωρίς να χάσει τον βασικό ρόλο και τη βαρύτητά του.

Με αυτόν τον τρόπο το έργο της ανασκαφικής έρευνας της αρχαίας Πέλλας και της αποκάλυψης της ιστορίας της, που ξεκίνησε το 1957, συνεχίζει-

ται εμπλουτισμένο πλέον με το έργο συντήρησης και ανάδειξης της μεγάλης πρωτεύουσας του Μακεδονικού βασιλείου.

Σημειώσεις

1. Τη διοργάνωση της φωτογραφικής έκθεσης ανέλαβε η αρχαιολόγος της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πέλλας, Α. Ζαμπίτη και ο σχεδιαστής της ίδιας Εφορείας, Χρ. Τζώτζης.
2. Στο ανάκτορο εργάστηκαν για μικρό χρονικό διάστημα και οι αρχαιολόγοι Λουκρητία Γουναροπούλου και Βάσω Μισαηλίδου-Δεσποτίδου.

Βιβλιογραφία

1. Ακαμάτης Ι.Μ., *Αγορά Πέλλας 1994 – 1999*, Εγνατία 5, 1995 – 2000, 257 – 281.
2. Ακαμάτης, Ι.Μ., Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Αγοράς Πέλλας 2005, *ΑΕΜΘ* 19, 2005, 407-426.
3. Ακαμάτης, Ι.Μ., «Το πρόγραμμα των διαδρομών στον αρχαιολογικό χώρο της Πέλλας. Τα νέα αρχαιολογικά δεδομένα», *ΑΕΜΘ* 20, 2006, 627 – 639.
4. Λιλιμπάκη- Ακαμάτη Μ., «Από την τοπογραφία και τα νεκροταφεία της Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 6, 1992, 127 – 136.
5. Λιλιμπάκη- Ακαμάτη Μ., «Στοιχεία για την Πέλλα του α' μισού του 4ου αι. π.Χ.» *Αρχαία Μακεδονία VII* (2002), 2007, 585 – 604.
6. Λιλιμπάκη- Ακαμάτη Μ., «Ανασκαφική έρευνα στην περιοχή του Φάκου της Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 17, 2003, 465 – 483.
7. Λιλιμπάκη- Ακαμάτη, Ι.Μ. Ακαμάτης (επιμ.), *Πέλλα και η περιοχή της*, Αθήνα 2004, 121-127.
8. Λιλιμπάκη- Ακαμάτη Μ., *Πολυθάλαμος τάφος Πέλλας*, Πέλλης 2, Θεσσαλονίκη 2008.
9. Λιλιμπάκη- Ακαμάτη Μ., Ακαμάτης Ι.Μ., *Το Μουσείο της Πέλλας*, Θεσσαλονίκη 2009.
10. Λιλιμπάκη- Ακαμάτη Μ., Ακαμάτης Ι.Μ., Χρυσοστόμου Π., Χρυσοστόμου Αν., *Το αρχαιολογικό μουσείο Πέλλας*, έκδ. Κοινοφελές Ίδρυμα Ι.Σ. Λάτση / Τράπεζα EFG Eurobank Ergasias A.E., Αθήνα 2011.
11. Παπακωνσταντίνου – Διαμαντούρου Δ., «Προβλήματα περί την τοπογραφία της Πέλλης», *Αρχαία Μακεδονία II* (1973), 1977, 343 – 358.
12. Σιγανίδου Μ., «Τα τείχη της Πέλλας», Αμνιός Β', τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987, 765-786.
13. Σιγανίδου Μ., Λιλιμπάκη-Ακαμάτη Μ., *Πέλλα, πρωτεύουσα των Μακεδόνων*, Αθήνα 1996.
14. Τουράτσογλου Γ., «Μεταλεξάνδρεια Πέλλα», *ΑΔ* 30 (1975) Μελ., 165 – 184.
15. Χρυσοστόμου Π., «Πέλλα, η αποικία της Πέλλας και η χώρα της», Μνήμη Δ. Λαζαρίδη, Πόλις και χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη (Καβάλα 1986), Θεσσαλονίκη 1987, 205 – 238.
16. Χρυσοστόμου Π., «Το ανάκτορο της Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 10 (1996) Α', 105 – 142.

ABSTRACT

Pella

60 Years of Archaeological Excavations

Dr. Elizabeth Bettina Tsigarida

Ph.D. Archaeologist

Director of the Ephorate of Antiquities of Pella

Themes in Archaeology Magazine 2017, 1(3): 306 - 315

The excavations of Pella started in 1957. On June 9th 2017, the Ephorate of Antiquities of Pella organized an event to celebrate the 60th anniversary of the archaeological research. Four archaeologists who worked for a short or longer period in the excavations at Pella, Katerina Rhomiopoulou, Petros Themelis, Chaido Koukouli and Maria Akamati, were invited to present their memories and experiences as young archaeologists at Pella.

The ancient city was founded on the coast of the Thermaic Gulf by the end of the 6th cent. BC. Because of its geographic location, Pella was chosen as capital of the Macedonian kingdom in late 5th or early 4th cent. BC. In the beginning the city was a small and unimportant and grew larger during Philip' II reign. After Alexander's expedition to the east and the wealth that was brought back to Macedonia, the city grew very large and was transformed into an urban center. As the capital of the Macedonian kingdom, Pella was embellished with impressive buildings, agora, palace, which demonstrate its magnitude in the Hellenistic period.

A great part of the ancient city, houses, public buildings, sanctuaries, the palace and the cemeteries have been uncovered during the 60 years of research, between 1957-2017. Furthermore, restoration and enhancement projects started in 2002 and resulted in the enhancement of a great part of Pella.

The Ephorate of Antiquities of Pella was established in 2014 and continues the research of the city focusing on the relation of the city to the sea and the surrounding landscape and its understanding and on the complete excavation of the palace and its enhancement. Furthermore, salvage excavation in the modern village brought to light small parts of the city fortification wall and many graves. The most impressive discovery is a Macedonian tomb with four chambers which dates to the beginning of the 3rd century BC.

Key words: Pella, palace, Hellenistic period, Macedonian kingdom, capital